

3. „Ismerd meg hazánk börtöneit!”

- *Hol voltak börtönben?*

- Az "Ismerd meg hazánk börtöneit!" - mondtuk akkoriban - mozgalomban megismertük szépen, sorban mindegyiket: Fő utca, Gyűjtő, Vác, Márianosztra. Mindenütt voltam, ahol csak lehetséges volt.

- *Hol és mikor tartóztatták le Önt?*

- 1951. november 30-ig kellett végrehajtania a katolikus egyháznak az 1950. augusztus 31-én aláírt úgynevezett megegyezést. Ez annyit jelentett, hogy 1951. november 30-ig teljesen ki kellett "pucolni" a debreceni rendházat. Én egy ideig, amíg nem találtam lakást, a templomban, a sekrestye mögötti szobában laktam, aztán elkerültem egy idős házaspárhoz albérletbe. 1952. augusztus 2-án úgy 10 óra tájban feküdtem le. Gyorsan, mélyen elaludtam. Homályosan hallottam a csöngetést. Az öreg bácsi kiment ajtót nyitni. Az idegenek beléptek a szobámba, meggyújtották a villanyt, odajöttek az ágyamhoz, megfogták a csuklómat, és megkérdezték, hogy van-e nálam fegyver. Aztán mondták, öltözzem föl. Kérdeztem: az órám eltehetem-e? Amit akar, azt hozhatja magával. A breviáriumot is? Azt is. Aztán megbilincseltek. Belém karoltak két oldalról, beraktak egy kocsiba, és elhajtattak a debreceni rendőrségre. Az alagsorban az órám mordult: "Csak nem imádkozik?" A kezemet föltartottam, hiszen nem tudtam, hogy kell bilincsből közlekedni. Nemsokára belöktek egy zárkába. Körülbelül két órát töltöttem ott. Ekkor nézhetek körül a lakásomban, kiemelve, mindazt, amire szükség volt. A lakást odaadták egy debreceni ávosnak, nemzeti ajándékként. Az öreg házaspárt pedig elköltöztették. Két óra múltán kihozták a cellából, betuszkoltak egy Pobodába, - elindultunk. Debrecenben ismerős vagyok, a Csonka templomnál van a Széchenyi út; arról balra kanyarodván Budapest, jobbra fordulva pedig Záhony felé lehet menni. Izgultam, hogy balra menjünk már, az Istenért, és ne jobbra, hiszen azokban az években sosem lehetett tudni, hogy a magyarországi börtönök mélyén tűnik-e el az áldozat, vagy pedig valami szovjet táborban. Nálam volt a breviárium, s amikor már pirkadt megengedték, hogy elővegyem, breviáriumozzak. Később mondta is az egyik előadó, hogy kevés ember vonult be breviárium szóval a Fő utcára. Csak később tudtam meg, mivel lefüggönyözött autóban szállítottak, hogy a Fő utcai börtönbe kerültem. Kiszedték az autóból, egy folyosóra vittek és, "kezeket hátra!" felkiáltással a falhoz állítottak. Ez alapállás lehetett az összes magyarországi kommunista börtönökben. Vagy másfél-két órát álltam. Aztán egy csajka levessel is megkínáltak, de hát az nem ment le a torkomon. (Több nap telt el, amíg, a gyomoridegességem megszűnt, és tudtam valamit enni.)

Egyszer csak megragadtak, és bevittek egy szobába, ahol rengeteg ávos volt. Derékszíjuk le volt dobva, s rám ordítottak, hogy vetközzem le. Na, gondoltam, most jön a verés. A verés szerencsére elmaradt. A cipőmből kiszedték a cipőfüzőt, lefészítették a sarokvasat, a nadrágot összehúzó kis csatot is kivágták. Nadrágtartót, nadrágszíjat, mindent elszedtek, és fölvtették az adataimat.

- *S miért vetköztették le, hogy megfélemlítsék?*

- Hogy ellenőrizték, nincsen-e valami olyasmi a ruhámban, amivel ártani tudok magamnak, amivel az ereimet felvághattam volna, vagy amire felakaszthattam volna magamat. Az alsónadrágból is kihúzták a pertlit, a nadrágot is csomóra kellett kötnöm... Minden le akart esni az emberről. A megszegényítésnek ez volt az első foka. Ezután kivittek a szobából és beraktak egy szekrénybe. Sok ilyen vékony furnérlemezből készült szekrény állt egymás mellett. Olyan volt a méretük, hogy éppen belefért az ember. Nem tudtam, hogy ez micsoda. Hamarosan kinyitották az ajtót, megint megfogták a grabancomnál, és bevittek a fürdőbe. "Nyissa meg!"

"Ott a szappan!!" "Szappanozzon!" "Mossa le!" "Törülközzék!" A felszólító mondatok között 15-20 másodperc telt el. "Siessen, ne gatyázzon!" Hosszú szárú alsónadrágot, és gomb nélküli inget kaptam. Ezt, aztán hetenként cserélték. Amikor a folyosón a fordulóhoz értünk, az őr pissegett, ez annyit jelentett, hogy a fordulón túl meglátott egy másik rabot. Nem mehettünk tovább, amíg az el nem tűnt.

- *Hogy ne találkozzanak egymással?*

- Hogy a rabok ne láthassák egymást. A zárkán rendes ablak nem volt, csak valami vastag, homályos üveg, amelyen alig jött be a fény. A cella két és fél méter hosszú és 1,66 széles.

- *Mi volt, a berendezés?*

- Jobbról és balról volt egy legfeljebb 70 cm széles priccs, amelyen két-két embernek el kellett férnie. Mindenki kapott egy pokrócot.

- *Tehát négyes zárkában voltak?*

- Olyan zárkában, ahova négy embert lehetett bezúfolni. Egész éjszaka háton kellett aludni, hogy a csuklódra és az arcodra az őr a lyukon keresztül mindig ráláthasson. Ha véletlenül elfordultál, belerúgott egyet a vasajtóba, így alig volt alvás. Visszhangzott az egész folyosó. A nappal reggel 5-től este 9-ig tartott, végig vigyázz ülésben kellett ülni a priccs végén. Ez annyit jelentett, hogy nem könyökölhettél, és a falhoz nem támaszkodhattál.

- *Tehát egyenesen...*

- Igen. Viszont néha kérhettem engedélyt, hogy fölálljak. Ekkor sétálhattam az egy méterszer egyhatvanas területen, meg azon a 20 cm vékony sávon, amelyik a két priccs között húzódott. Mindennap volt egy 15 perces séta az udvaron, három méter magas palánkokkal körülvett bokszokban. Míg te egyedül köröztél, fönt a szabad ég. Napjában háromszor adtak enni.

- *Kik voltak a zárkatársai?*

- Úgy emlékszem, hogy amikor belöktek a zárkába, az üres volt. De hamarosan beraktak mellém egy "rabot", aki közölte velem, hogy másnap szabadul, nem akarok-e valakinek valamit üzeni.

- *S ki volt ez?*

- Gondolom, egy besúgó, általa akarták megtudni, hogy nekem mi a fontos ügyem. Én ezt akkor nem értem föl ésszel, de később megmagyarázták, ezt így csinálják, ez "normál - technika". Mindenem elvesztése nagyon megrázott, úgy éreztem, hogy nincs nekem olyan ügyem, amit még közölnöm kellene a világgal. 1952-ig sok mindent hallott már az ember, pl. hogy egy Mindszenty-féle személyiségből, hogyan lesz, a tárgyalásra rongy. Ennek az volt a hatása az emberre, hogy tudta: itt mindennek vége! Ez később feloldódott, de a letartóztatás pillanatában, és a letartóztatást követő időben, majd a kihallgatások alatt ez az élmény még nagyon erősen élt bennem.

- *Másnap természetesen eltűnt a bedobott ember?*

- Egy-két óra múlva eltűnt. Első rabélményem egy angyalföldi munkásgyerek. Gyerek? Huszonhét éves fiatalember, akit elkaptak, amikor disszidálni akart. Kérdezem tőle, mért akartál disszidálni. Azt mondja, nem lehet a melóssal úgy kitolni, ahogy ezek kitolnak. Van ennyi és ennyi fizetésem, munka után meg akarok inni egy fröccsöt - 1,20-ba kerül. De hiába megyek be a kocsmába, mindig csak 2,10-es van. Hát nem tudok megélni.

Együtt csücsült velem egy hajóskapitány is, a nevére nem emlékszem, aki hosszú éveken keresztül élt illegalitásban, amíg végül is lebukott. Nyugati kapcsolatai miatt! Hallatlan jókedvű, nálam olyan 10-15 esztendővel idősebb ember volt. Vég nélküli mesélőképességgel. Harmadik társam egy táborigyűjtő fő esperes, apámnál is idősebb, Berta Lali bácsi, akivel később, a Gyűjtőben is együtt voltam. Ő is sokat mesélt, azzal telt az idő.

- *Őt miért fogták le?*

- Azt gondolom, hogy a magyar katolikus papságnak körülbelül húsz százaléka került börtönbe. Lehet, hogy több, de nem hiszem, hogy sokkal kevesebb. Berta ezredes volt a

Horthy-korszakban, hát ezt már csak el kellett ítélni. Kapott tizenöt esztendő. Ezekre emlékszem, de nyilván sokkal több társam volt, hiszen jó két hónapot töltöttem a Fő utcában, amíg november első napjaiban át nem kerültem a Markóba. A Fő utcában az első három napon az hallgatott ki, aki a letartóztatásomat intézte. Ez számomra emberileg nagyon ellen-szenves valaki volt. Kultúrember, kiáltoán zsidó fizimiskával. Annak ellenére, hogy kultúr-embernek hitte magát, egyetlen célja volt: önérzetembe belegázolni, lelkileg összetörni. Nem tudom, hogy mi volt közvetlenül az előzmény, én valami olyasmit mondtam, hogy nem vagyok hajlandó erre, vagy arra, ameddig csak az emberi teljesítőképességem határai ezt lehetővé teszik. Egy ilyen megnyilatkozásra ő azt mondta: "Na, Bulányi maga egy szar alak, fölmenti előre magát, hogy köphessen." Bármennyire szerényen óhajtottam is fogalmazni, nem tudtam olyasmit mondani, amire ne az lett volna a válasz: maga egy abszolút senki, egy abszolút nulla. Elkezdtek záporozni a kérdései, s amikor megpróbáltam rájuk felelni, azonnal leintett, ez hülyeség, ne arról beszéljen. Borzasztó az emberi lélek! Három nap után arról kezdtem el gondolkodni, hogy miként fogom én, mégis teljesíteni azt, amit ez az őrnagy kíván, hogy ne bántson. Én jó kisfiú akarok lenni! Tudtam, hogy ezt nem szabad, mégis úgy éreztem, hogy nem tudok mást csinálni. Szerencsére jött, úgy kell mondanom, az isteni segítség, negyedik nap megyek kihallgatásra, és egy ismeretlen, egészen más ember ül velem szemben. Fiatalabb volt a társánál, de ő is őrnagyi rangban volt. Nyugodt, higgadt, lehet vele beszélgetni. Kérdéseimre elmondja, hogy pár esztendővel idősebb, mint én, csepeli munkás, esztergályos, most ezt a munkát kell végeznie. Később azt is elárulta: alig várja, hogy visszakerüljön a szakmájába, ne kelljen neki fasiszták kihallgatásával töltenie az időt. Na, ezt már nem ettem meg, tudtam, hogy ez csak jól hangzó szöveg. Napi 10 órát hallgatott ki ez az ember engem. A vallatás elkezdődött reggel nyolckor, kilenckor, eltelt a délelőtt, és mindig hidegen találtam az ebédemet. Estefelé újból hívott magához, éjfélig, éjfél utánig beszélgettünk. És ez így ment 60 napon keresztül. Minden nap. Talán a vasárnap kimaradt, a szombat nem volt munkaszüneti nap. Úgy gondolom, délután beszámolt a főnökeinek, és kapta az új utasításokat. Hát mit, össze nem dolgozott ez az ember! Reggel korán kellett bejönnie és éjfélt után ért haza, akkor is, ha autóval közlekedett. Azt kívánta, hogy őrnagy úrnak szólítsam őt, mert mint mondta, Bulányi atyának mégsem szólíthat, Bulányi, mesternek nevezett. Úgy, ahogy annak idején az inasok hívták a mestert. Nem beszélt gunyorosan, tisztelet nélkül, de hát tisztelet se volt nagyon a hangjában. Egy kicsit előreszaladok: mikor Lékai László bíborosnak megírtam, hogy több emberi megbecsülést tapasztaltam én Péter Gábor pribékjei részéről, mint az engem kihallgató professzoroknál, erre az őrnagyra gondoltam. Eleinte óvatoskodtam, de nyilvánvalóvá vált, számukra tudott, hogy én vagyok Debrecenben az egyetemi lelkész, és az is, hogy kik azok, akik középiskolás koruktól fogva az én népemet alkotják. A közösségbe tartozókról előbb-utóbb a keresztnevükön beszélünk, ő is ezen a fokon ismerte őket. Hogy mehettem ebbe bele? Tudtam, hogy semmi mást nem csináltunk, mint amit csináltunk. Teológiát tanultunk, a szentírásból olvastunk, és görögül tanultunk. Fiatal koromban szenvedélyes fényképész voltam, nyilván a népemet is fényképeztem, nem csak a családot. Most azzal szórakoztattak, hogy a fotókon számozzam be a fejeket, és írjam alá az emberek nevét, amit egyébként ők is tudhattak! Megtettem, nem is lett belőle, senkinek sem olyan baja, hogy börtönbe került volna, hiszen, hogy kik a csoportvezetők, azt ők is tudták. Kialakult közöttünk valamiféle együttműködés, amely csak időnként volt viharos. Én azt *mondtam, hogy csoporttalálkozó, ő* azt mondta, hogy *demokráciát megdönteni akaró illegális találkozó.*

S ezt is írta be a jegyzőkönyvbe. Bulányi, ne ragaszkodjunk szavakhoz! Maga rágalmazza a marxizmust. Gondolom, mások hivatottabbak arra, hogy megrajzolják az ÁVO világát. Csak annyit: az, az ellenség, aki nem lelkesedik attól, amit ők akarnak.

Egy szép napon aztán az egyik ór azt mondja, hogy vetközzem le, dobjam ki a ruhámat. És beadnak helyette, egy összevissza szakadt, véres ruhát. Ebben járok kihallgatásra. Mikor

megkérdem, hogy miért nem kaphatom vissza, a magamét, a válasz: majd megkapja a végén. De a végén nem kaptam semmit, ugyanabban a rongyban kerültem át a Markóba, mint amiben kihallgattak.

- *Új „időszámítás”, átkerült a Markóba...*

- A szállítás az "ökör úr" módszerrel történt, mert nem volt nekik mindig fülkés rabszállító kocsijuk. Általában egy pernek a vádlottjait egyszerre szállítják. Minket is így vittek át Egy piszkos, vastag rongyot a fejünkre dobtak és leszorították egy autós szemüveggel, hogy létrejöhessen a tökéletes vakság állapota. Bal vállunk megragadták a grabancunkat, s így, "ökörúrnak" nevezve irányítottak bennünket. S az "ökör úrnak" ki kellett találnia, hogy mikor ér a teherautó végéhez, éreznie kell, hogy mikor léphet föl a teherautóra.

A Markóban nagy szobák voltak. A közbüntényesek világába kerültem, nem csak politikaiakat őriztek itt. Az átjövétel óriási emelkedést jelentett életszínvonalban. Itt szalmazsák volt a földön, és volt pokróc, s úgy aludhattam, összehúzódkodva, a fejem a takaró alá dugva, ahogy akartam. Volt viszont, negatívum a Markóban, méghozzá a *flammóztatás*. Ez börtönbéli szakkifejezés, éheztetést jelent. Olyan kevés ennivalót adtak, hogy jól megkarcsúsodtunk. Azért, hogy a közbüntényesek (zsványok) mielőbb kikerüljenek munkára, mert ők a zárkában akartak kitelelni, hogy tavasszal szabadulván élhessék világukat.

Bizonyos idő eltelte után elvittek ügyészi kihallgatásra. Az ügyész a kezében tartotta a 60 X 10 óra alatt készült vég nélküli jegyzőkönyvekből készített 20 oldalas rövidletet. Abból a húsz oldalas rövidletből, amit annak idején én is aláírtam a Fő utcán, fabrikált magának egy még rövidebb változatot, és ennek alapján kérdezett. Ez az ügyész, - a nevére már nem emlékszem, de a beszélgetésnek egy mozzanatára igen,- sehogyan sem tudja fölfogni, hogy egy olyan művelt, és fiatal ember, mint amilyen én vagyok, hogy hivatkozhat ilyen régi dolgokra, mint például Jézus Krisztus. Nagy jóindulattal, a férfit érteni akaró női lélekkel mondta ezt.

-*Miért, mire kellett volna Önnek hivatkoznia?*

Hát Marxra vagy Leninre, vagy Rákosi apánkra. Nem Jézus Krisztusra. Új dolgokra. Hogy kihallgatóim mennyire élték át őszintén, amit csináltak, nem tudom. Annak az őrnagynak, aki csepei munkásnak mondta magát, én hajlamos voltam elhinni, hogy ő átél valamit. Az ügyésznőnél már sokkal inkább bizonytalan voltam, a letartóztatást vezető őrnagnál pedig eszembe sem jutott, hogy hisz abban, amit cselekszik.

- *Mikor volt a tárgyalás?*

- 1952-ben, december 9-én. Megbilincselve átvittek bennünket a Markó börtönrészlegéből a tárgyalóterembe. A folyosón civil ruhás emberek tartózkodtak. Úgy láttam, hogy az egyik vádlott rokona, barátja vagy ismerőse, egy apácaszerű, apáca külsejű hölgy ott sétálgatott a folyosón, nyilván rendtársát akarta látni, de a tárgyalásra nem engedtek be senkit. A Jónás-tanács ítélkezett felettünk. A hírhedt Jónás-tanács. Nem hiszem, hogy az egész, - az adatok kikérdezése, az ügyészi vádbeszéd, a bírónak a rabokhoz fölített kérdései, az utolsó szó jogán elmondottak, és az ítélet kihirdetés, - másfél-két óránál tovább tartott volna. Mit számított, az a tizenkét ember! Futószalagszerűen ment minden. Hármunknak volt egy-egy kijelölt ügyvédje, aki, a védelemért 20 forintot kapott. Mindegyikük kezében volt egy, brosúra, látni lehetett, hogy minden vádlottról szólt egy kis bekezdés, t.i. hogy mit kell tudnia róla.

Az ügyvédem azzal védett, hogy vallásos családban születtem, ott nevelkedtem, egyházi iskolába jártam, nem véletlen, hogy teljesen klerikális meghatározottságú a személyiségem. Kérte, vegyék ezt figyelembe.

Az ügyészi vádbeszéd azonban kemény volt, mely szerint én Mindszentyvel teljesen egy húron pendülök, Mindszentyvel, és társaival én is vissza akartam hozni a Habsburgokat. Szabad királyválasztóvá nevelődtem, a pesti piarista iskola kuruc levegőjében. Ezeket hallván majdnem elnevettem magam. Az ügyész a legsúlyosabb büntetést kérte reám: kötéltálati halált. Nem ez következett be. Én tizenöt esztendőre számítottam. Mikor kihirdették az életfogytiglanit, egy

pillanatra megszédültem. Aztán már röhögve mentem vissza a zárkába. Na, megmértek? - kérdezték. Ez egy kicsit drasztikus, de hadd mondjam el, hátha valaki művelődni akar: beleakasztják a mérleget a segge lukába a vádlottnak... Ezért a kérdés: na, megmértek? Mennyinek találták? Azesztendő mázsa:

"Két mázsát pihent, a vére." Mondják, hogy Hóman Bálint a gyűjtőfogházban, haláláig jegyezte ennek az alvilágnak a szókinccét. Nemcsak szókinccse volt, hanem dallamvilága is.

- *Emlékszik valamelyik dalra?*

Egyre emlékszem. El is tudom énekelni. Baracskáról szól.

„Fehérvártól egy köpésre,
Budapesttől egy lövésre
terül el a szép Anna-major.
Van ott politikai, mackós, csöves,
mind azt mondja, hogy kómúves,
s betette a levesbe a sót.
Szegény vagány, öreg zshivány,
befutott a csöbe valahány.
Ki lehet a sített bírni,
nem kell azt úgy mellre szívni.
Így dalol az igazi vagány.
Szegény vagány, öreg zshivány..."

S ekkor jön a refrén még egyszer.

Vártuk az újabb szállítást. A zshiványok tudták, hogy munkára kerülnek, ide kerülnek, oda kerülnek, mi pedig bölcsen sejtettük, hogy jaj, a politikaiakat vissza fogja kérni az AVO. 1953. január 21-én egy fülkés rabóba kerültünk. Piszok hideg volt. Télikabátot elfelejtettek ránk adni, és amíg a Markóból kiértünk, majd megfagytunk. S a Kisfogházban, miközben lestedtek bennünket, üvöltöztek velünk. Szegény Vadas Éva, Szalézia nővér is ott volt, hallhatta a trágár káromkodásokat, amiket máshol, korábban aligha hallott. Sajnáltam őt.

A Kisfogház volt az első lépcső, itt kellett megtanulnia a rabnak, hogyan kell viselkedni, az AVO börtöneiben. Elég nagy a zárka, és egyedül van benne a rab. Priccs, rajta szalmazsák, talán még lepedő is. Szabad volt állni, járni, le lehetett ülni. Este érkeztünk, és az örök egy hatalmas kenyeret tettek be az ajtón, egy tele csajka sárgarépa főzelék kíséretében. Ha valamivel, ezzel valaha ki lehetett kergetni a világból. Most, hatheti markós flammózás után, elnyeltem a főzelékből legalább egy litert, de az is lehet, hogy másfelet. Az örök tudták, hogy mit csinálnak. "Kér még?" Igen. Három tele csajka főzeléket megettem, és mindhez kaptam kenyeret. Hogy ennek milyen durrogatás lett a következménye, elképzelheti. De hát egyedül voltam. Nem tudtam, hogy meddig fog tartani ez a magánzárkás állapot. Hat hétig tartott. Ha hiszi, ha nem, hat hét volt életem emberileg legtökéletesebb korszaka.

- *Miért?*

- Napirendet tartottam, és megvalósítottam azt, amire kinti életemben mindig csak törekedtem. A külső világ a maga különféle hatásaival állandóan összezavarja az embert. Nem tudom, napi mennyi órát imádkoztam, de elmondtam a miseszöveget, a három rózsafüzért, elmélkedtem, adoráltam, - ahogy, a „nagykönyvben” meg van írva.

- *Hangosan?*

- Teljesen csendben. Ami a "szentséghez" tartozik," azt mind megcsináltam. A nap többi részét pedig beosztottam tantárgyakra: volt teológia, magyar irodalom, német irodalom, gyor-sírás, népdal, minden. Olyan, halkán énekeltem, hogy az őr nem tudott beleszólni.

- *Melyik a kedvenc népdala?*

- Kicsi madár, jaj de fenn szállsz, Rég megmondtam, bús gerlice... Említettem már: gyermekkoromban népdalkultúrát nem kaptam. De mire kispap lettem, addigra Kodály és Bartók betört a piarista teológiai és tanárképző főiskolára. Amikor Vácról, a noviciátusból

megjöttem, 37 szeptemberében bekerültem egy olyan világba, amelyikben minden héten egyszer, vacsora és imádság között egy fél órát népdalokat énekeltünk a zeneteremben.

Ma is, ha leülünk a tábortűzhöz este nyolckor, és van ott még négy-öt magamfajta, éjfélig sem fogyunk ki a népdalból, és egyiket sem énekeljük kétszer.

- *Több száz népdalt tud?*

- Rengeteget, rengeteget. Ragadt reánk.

- *Teljes lelki harmóniába került önmagával a börtönben?* -

Én ilyen szentül sem előtte, sem utána soha nem éltem. Ilyen békességben. Apró kis nyavalyáim voltak, - égett a gyomrom, fájt a fejem, - de azt ki lehetett bírni. A könyv nélküli magánzárka viszont hosszú távra szörnyű volt. Akadt, aki "kegyelmesúrként" éveken keresztül sínylődött ebben az állapotban. Kegyelmes úrnak nevezték azt, akit kötél általi halálra ítélték, de azt nem hajtották végre. Volt, aki a kegyelmi kérvényét beadta, de nem tudta a sorsát. Ezért minden ajtónyitás számára azt jelenthette, hogy most viszik akasztani. És éveken keresztül élt ebben az állapotban, hiszen nem közölték vele, hogy kegyelmi kérvényét elfogadták-e vagy sem.

Körülbelül hat hét letelte után egy szolgálatvezető törzsőrmester megkérdezi: tud cukorrépát szedni? Igenis. Azt, hogy februárban hogyan lehet cukorrépát szedni, az ember ebben a szituációban nem gondolja végig. Végül is belekerültem egy templomszerű, számomra teljességgel ismeretlen világba, ez, volt a Csillag. Beváltak egy zárkába. Nem volt szalmazsák, nem tudtam elaludni, mert már elkényelmesedtem. Mi lehet vajon ez, Uramisten, minden kezdődik előlről? Másnap reggel éktelen zajokra ébredek.

- *Egyedül volt itt?*

- Egyedül. Kinyitja az űr az ajtót, s mondja, hogy menjek ide és ide, rohanok, millióan nyüzsögnek a trepnin. Hát ki van ott, mint Juhász Miklós valahai rendtársam, Ő volt az ügyünkben a másodrendű vádlott. És ott van Lakos Bandi, a harmadrendű vádlott, aki a szegedi egyetemisták lelkésze volt. Megláttam Berta Lali bácsit is, akivel együtt voltam a Fő utcán a kihallgatási időben. Elmondhatatlanul megörültünk egymásnak. Három fiatal, 33 év körüli pap és a 60-on túli Lali bácsi, akit apánknak is tudhattunk, hát mérhetetlenül boldogok voltunk. Egy zárkába raktak bennünket. Volt egy operatív részleg, amely azzal szórakozott, hogy folyton cserélgette, a zárkák lakóit. Azt gondolhatták rólunk, hogy ezek egymásnak már úgysem árthatnak. Elveszett emberek. Mindörökre kinyírtuk őket, a társadalomba, nincsen visszaút. Butítsák, bolondítsák csak egymást, legalább mást nem butítanak.

Sokáig ránk se néztek. Azonnal tervet készítettünk az együtt imádkozásra, közös napirendet fogadtunk el: mikor következék a dogmatika, az egyháztörténet stb. Egész napokat ragyogóan elszórakoztunk. Atrocitás azért akadt. Volt egy-két szadista űr, ha lehetőség adódott, bele-belerúgott a rabba.